

A család szerepe az eredményes életpálya kialakításában

Tanulmányunkban a család és a tanulás kapcsolata áll a fókuszban. Oktatásszociológiai vizsgálatokból ismerjük a tanulók szocio-ökonómiai státuszának jelentőségét, a családi háttér erőteljes befolyását a tanulói teljesítményre. (Vö. pl. Bourdieu 1978, Boudon 1981, Coleman 1998, Bukodi 2000, Róbert 2004, Pusztai 2005, Csapó et al. 2014) Jelen tanulmányban felnőttek esetében vizsgáljuk meg, vajon a saját család hogyan alakítja a felnőttkori tanulásba történő bekapcsolódást, részvételt, eredményességet. Célunk továbbá rámutatni arra, hogyan befolyásolja a családi háttér a munkavállalók tanulói és szakmai karrierjét, hogyan nyúlik túl a család szerepe az egyén életén, egészen a társadalmi és gazdasági hatékonyságig.ⁱ

„Büszkék vagyunk egymásra, segítjük egymást” – hangzott el egy családos egyetemi hallgatóval készült interjúban, amelyben a család megerősítő támogatását fejtette ki a megkérdezett. A harmonikusan működő család különböző területeken megnyilvánuló jótékony hatását számos vizsgálat kimutatta. A társadalmi egészség és egészségmagatartás szorosan összefügg a családi háttérrel, a családban tapasztalt eseményekkel és mintákkal (vö. többek között Kopp-Skrabski 2000, Skrabski 2003, Székely-Susánszky-Ádám 2013) A férfiak számára például a kiegyensúlyozott házasság és a gyermekkel ápoltság jó kapcsolat olyan egészségvédő faktort jelent, amely többszörösére növeli a magas életkor megélésének esélyét. (Kopp 2010) A férfi-női szerepekkel kapcsolatos elképzelések és realitások azonban nem mindig segítik elő ennek kialakulását (Szabó-Tóth 2014). A posztmodernitás családra gyakorolt hatását Farkas (2006) az egymás iránti felelősség elutasításában, a tartós kötöttség elkerülésében látja, és következményei között tartja számon a válások számának emelkedését, a házassági kedv csökkenését, a termékenység csökkenését, a család instabilitását. A családformák pluralizációját és a főbb demográfiai változásokat elemezve Harcsa – Monostori (2014) felhívják a figyelmet, hogy a családszerkezetben történt változások csak részben utalnak a család funkcióiban bekövetkezett változásokra vagy a családtagok szerepváltozásaira.

A teljes, egészséges családban való nevelkedés kedvez az értelmi intelligencia kialakulásában (Buda 1998), de a kora gyermekkori családi körülmények felnőtt társadalmi sikerességre is hatnak (Czeizel 2004). Kovács (2014) eredményeiből kitűnik, hogy a lakosság

mentális és fizikai jólétére is jótékony hatással van a rendszeres sportolás, ami pedig a családban elsajátított minták következménye. A szülői minták továbbélése (vagy tudatos kerülése) mellett azonban tudatos készülésre is szükség van, ezt segíti elő a családi életre nevelés (Hortobágyiné-Komlói 2011, Grész 2011, Komlói 2014). A felnőttkori szakmai és magánéleti pálya sikeres befutása több összetevő függvénye, a származási család az egyik kulcstényezője. Kérdés, vajon a felnőttkorban is hasonló szerepe van-e a saját családnak a megfelelő életpálya kialakításában. Breloer (2001) például szakmai fejlődéshez szükséges önképzés motivációját életeseményekhez köti (pl. szülővé válás, munkahely elvesztése), amelyek során az egyén tanul és tapasztalatokat szerez. Még tovább megy Abrahamsson (1984), aki a családi életben megszerzett képességek fontosságát hangsúlyozza, mivel a gyermeknevelés területén kialakult jártasságok a munka világában is jól hasznosíthatók. Aslanian és Bricknell (1980) hasonlóan vélekedik, a felnőttek tanuláshoz való viszonyulását a családdal kapcsolatos életeseményekhez köti (pl. a házasság, a gyerek születése, későbbi iskolába lépése). Goldrick-Rab és Sorensen (2010) a családon belüli és ahhoz közeli kapcsolatok támogatásában látták a gyermeket nevelő hallgatók sikerességét, és elméleti modelljükben nagy szerepet tulajdonítanak a magánéleti és tanulói státuszok összefüggéseinek. Scott és munkatársai (1998) hasonló eredményekre jutottak, a gyermek mellett tanuló egyetemisták életkörülményeit találták a legmeghatározóbbnak a tanulmányi életútban, a támogató háttérrel védőfaktorok a lemorzsolódás területén. A felnőttkori tanulás kudarcaiban Kerülő (2013) szerint szintén a család az egyik lehetséges hárító tényező.

A családi támogatás hatása a felsőfokú tanulmányokra

A családi életeseményekkel – elsősorban a gyermekvállalással, gyermekneveléssel kapcsolatos döntéseket és történéseket, valamint a párkapcsolatok stabilitását tekintve – meghatározó összefüggést találunk a felnőttkori tanulás jellemzőinek feltárásakor különböző kutatások adatait elemezve. Első alkalommal erre akkor figyeltünk fel, amikor egy utánkövetéses vizsgálat során egyetemista és főiskolás, kisgyermeket nevelő nőket kerestünk meg (Engler 2011). A kutatás az Észak-alföldi régióban valósult meg két adatfelvétellel 2006 és 2009 között, összesen 336 kérdőívvel. Első alkalommal gyesen, gyeden lévő hallgatókat igyekeztünk elérni postai kérdőívvel, akik a régió felsőoktatási intézményeiben részidős képzésben tanultak. A második megkeresés három évvel később történt, amikor a gyermekgondozási időszakban diplomát szerzett, időközben a munkaerőpiacra reintegrálódott munkavállalókat kérdeztünk meg. Érdeklődésünk középpontjában az állt, vajon a gazdasági

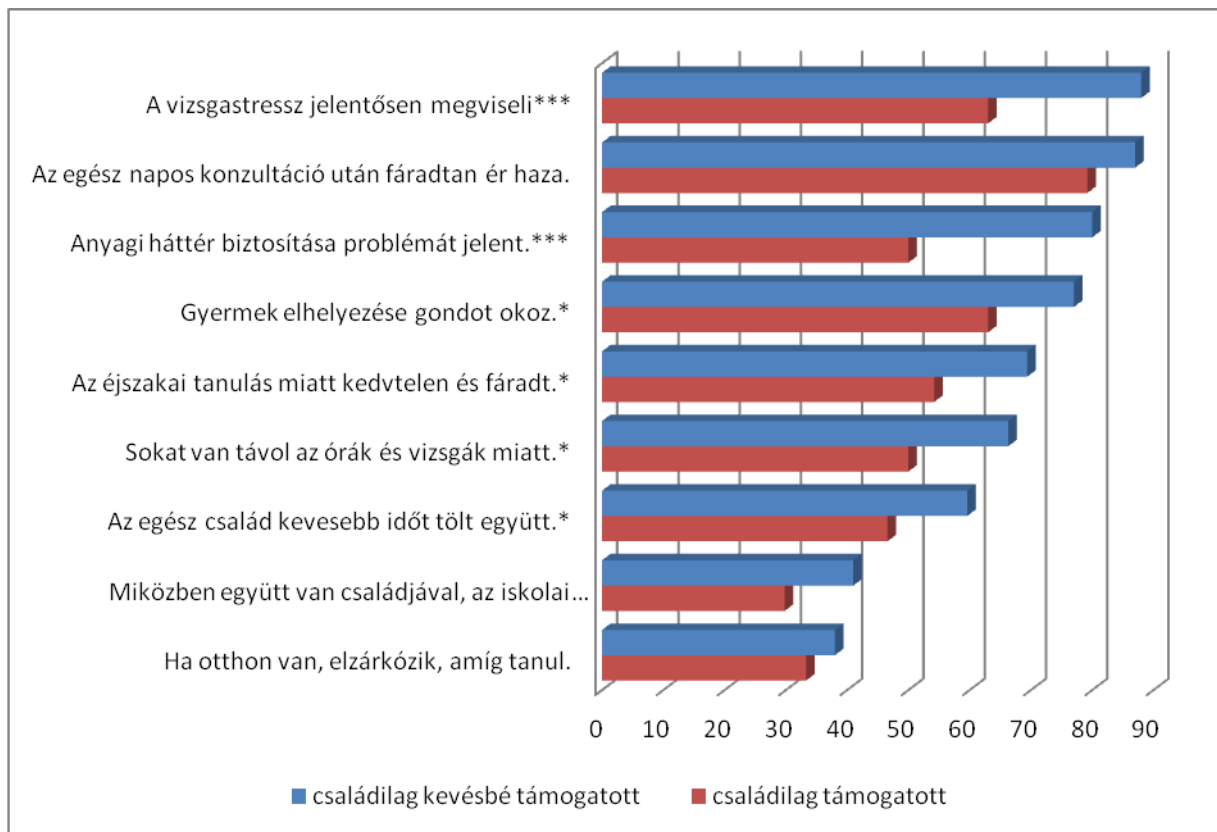
értelemben vett inaktív évek alatt mi készítette a kisgyermekes hallgatókat a felsőfokú tanulmányok elkezdésére, milyen eredményességgel haladnak előre tanulmányaikban, és később hogyan tudták mindezt kamatoztatni a munkaerő-piaci reintegráció során.

Kutatásunkban külön hangsúlyt kapott az, hogy a válaszadók milyen módon látták lehetségesnek a családi teendők és a tanulás összeegyeztetését. A továbbtanulásról szóló döntésekben nagyfokú támogatást tapasztaltunk a családtagok, elsősorban a kismamák szülei és házastársai részéről. Megfigyeltük azonban, hogy a hallgatók nagy részénél ezek a kezdeti támogatások idővel csökkennek. A szülők és társak kevesebb alkalommal vállalják át a tanulás miatt kieső teendőket, például a háztartásban nyújtott segítséget (bevásárlás, főzés, takarítás), a gyermekgondozással kapcsolatos feladatokat (pelenkázás, sétáltatás) vagy a gyerekfelügyeletet.

A családi háttér-támogatás meghatározó jelentőséggel bír a tanulmányi időszak egésze alatt. Azok a hallgatók, akik folytonos segítségnyújtást tapasztalhattak meg az egyetemi vagy főiskolai tanulmányaik alatt, objektív és szubjektív adatokkal mérve is kimutathatóan eredményesebbnek bizonyultak. Az objektíven mérhető adatokkal alátámasztható eredmények a félévi átlagokban, a nyelvvizsgák, halasztások számában, a tanulás iránti motivációt mérő skálákon, a későbbi elhelyezkedési mutatókon váltak kimutathatóvá. A válaszadó hallgatók önbevallásán alapuló mutatók a tanulás és család összeegyeztetésével, a tanulásra fordított idő mennyiségével és minőségével függték össze. Az elemzésekből egyértelműen kiderült, hogy a családtagjaik által inkább támogatott hallgatók hatékonyabban tanultak: az időbeosztásuk kedvezőbb volt, a tanulásra fordított időt produktívan ki tudták használni, jobb volt a stresszkezelésük és kevesebb volt a konfliktusuk családtagjaikkal. Ugyanakkor könnyebben és hatékonyabban tudtak bekapcsolódni az egyetemi vagy főiskolai közösségekbe, hathatósabban használták a tanulmányi ügyekkel kapcsolatos információkat, hatékonyabb volt a csoporttársaikkal és oktatóikkal történő együttműködésük.

A családi segítséget nagyobb mértékben nélkülözők kimutathatóan több problémával szembesültek a felsőfokú tanulmányok során. (1. ábra) A tanulásból adódó stressz, fáradtság, időhiány mindkét csoportnál jelentős probléma, azonban ezek kezelése és hatása szignifikánsan összefügg a családi háttér idő- és figyelem-ráfordításától. Az ábrán látható, hogy a gyermek elhelyezése még a támogatottabb családokban is jelentős probléma (60%). Különösen így van, ha a szülők még aktívak, vagy ha a férj munkaideje nem engedi meg gyermekfelügyelet átvállalását a konzultációk vagy vizsgák, illetve az otthoni tanulás ideje alatt.

1. ábra A kisgyermeket mellett felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatók nehézségei a családi támogatás mértéke szerint, százalék

*** sign.=0,000 ** sign.=0,004 *sign.=0,05-0,01

A tanulás és család összeegyeztetésében elsősorban a férjek szerepét kell kiemelni, akiknek szintén plusz terhet jelent a kieső feleség és anyai szerepek pótlása a napi munkavégzés mellett. Ahol ez kedvezően valósult meg, ott a tanulás miatt fellépő háztársári konfliktusok előfordulása a kérdőívet kitöltők válaszaik szerint jelentősen kisebb. A családjukat biztosan maguk mögött tudók esetében 5-6%-os a különböző jellegű problémák aránya, még a másik hallgatói csoport 40%-nál a sok tanulnivaló miatt lép fel feszültség, húsz százalékuk a gyakori távollét miatt kerül összetűzésbe férjével, az anyagi terhek egytizedüknél okoznak problémát.

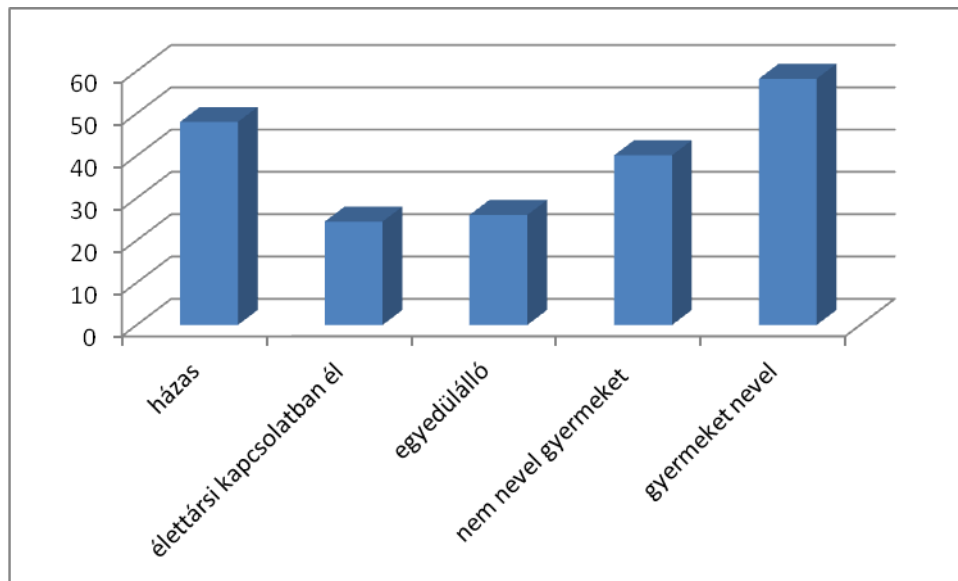
A tanulmányi eredményesség és a családi állapot összefüggései

A következő, 2013-ban végzett regionális vizsgálatunkban szélesítettük a kutatásba bevontak körét, a régió felsőoktatási intézményeiben részidős (levelezős) képzésben tanuló összes hallgatót megkerestük. Az empirikus adatfelvétel során 26 interjú készült el, a kérdőíves

megkeresésre 1092 értékelhető válasz érkezett. Kutatási kérdéseink ezúttal nem a gazdasági aktivitás és tanulás összefüggéseire fókuszáltak, hanem a felnőtt tanulók sajátosságait, eredményességét, motivációját, igényeit vizsgáltuk (Engler 2014).ⁱⁱ Az adatok elemzése során azonban figyelemmel voltunk arra, milyen esetleges eltérések adódhatnak a két (tanulás, munka) és a három (tanulás, munka, család) fronton tevékenykedő felnőttek között. A válaszadók 40 százaléka él házasságban, 30 százalékuk élettársi kapcsolatban, ugyanennyi az egyedülállók aránya. A válaszadók 45%-a gyermeket nevel, a 478 fő jellemzően kétgyermekes családjában vagy családjában, 37%-uknak egy gyermeke van, a nagycsaládosok aránya 18%. A két év alatti kisgyermeket nevelők mellett (15%) magas a nagykorú gyermekkel rendelkezők aránya (30%).

A hallgatói eredményesség és az elköteleződések elrendeződése közötti kapcsolat vizsgálati eredményei a vártnál képest eltérően alakultak. Feltételeztük ugyanis, hogy a munka és család mellett tanulók ideje, energiája, figyelme többszörösen megoszlik kötelezettségeik miatt, ami a tanulásban nyújtott teljesítményt, valamint a felsőfokú intézménybe történő integrálódást visszaveti. Az eredményesség mérésére több kérdéscsoport összevonásával eredményességi indexet alkottunk. Ez a mutató viszonylag objektívnek tekinthető, mivel az utolsó félévi átlag, az idegen nyelv ismerete és a nyelvvizsgával való rendelkezés vagy nem rendelkezés alkotja. A másik megközelítés szubjektív jellegű, a hallgatók önértékelésén alapul: mennyire érzi magát motiváltnak, milyen gyakran jár órára, milyen fokú az aktivitása a szemináriumon, milyen alaposággal készül vizsgára, mennyire becsületos módon jár el a beadandók elkészítésénél és a vizsgákon, milyen mértékben tartja be a határidőket.

2. ábra Az eredményes hallgatók aránya családi állapot szerint, százalék

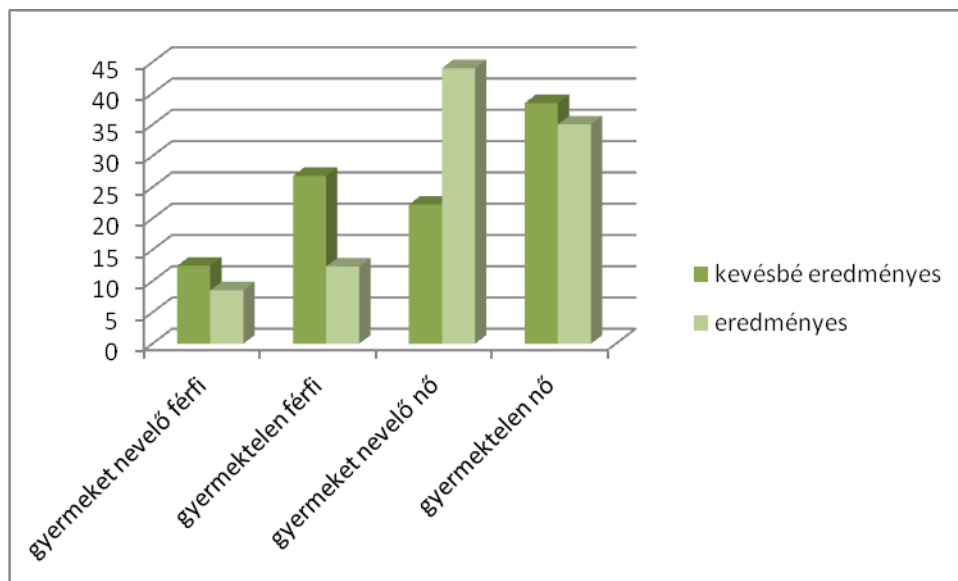
*** sign.=0,000

Az eredményességi mutató alapján a megkérdezetteket két csoportra osztottuk, az eredményesekre és a kevésbé eredményesekre, a 2. ábra az eredményes hallgatók megoszlását szemlélteti családi állapot szerint. Általánosságban elmondható, hogy a nők fele (55%-a) az eredményes csoportba tartozik, a férfiaknak pedig a harmada (32%). Családi állapot szerint is szignifikáns összefüggés áll fenn, miszerint a legeredményesebb hallgatók a házasságban élők (az eredményes hallgatók felét teszik ki), az élettársi kapcsolatban élőknek és az egyedülállóknak egyaránt negyede tartozik ide. Úgy tűnik tehát, hogy a stabil párkapcsolat és a gyermeknevelés nem hátráltatja a felnőttkorban végzett tanulási folyamatot, sőt, elősegíti azt. Ezt mindkét nem esetében megfigyelhetjük: a gyermeket nevelő nők sokkal jobban teljesítenek, mint a gyermektelen nők, ez a férfiaknál is igaz, kisebb különbséggel. (3. ábra) A gyermekes férfiak és gyermekes nők közti különbség tükrözi az egész mintán észlelt különbséget (t.i. a formális oktatásban a nők eredményesebbek), de ugyanez igaz a gyermektelen férfiak és nők közti eltérésre is. A családos hallgatók eredményességét a gyermekszám sem befolyásolja negatívan, ellenkezőleg: minél több gyermeke van a hallgatónak, annál jobban teljesít a tanulás világában.

Eredményeinket országos felvételen alapuló adatbázisokon is megvizsgáltuk.ⁱⁱⁱ A diplomás-utánkövető vizsgálatok adatain hasonló jelenséget fedeztünk fel, a gyermeket nevelő hallgatók szignifikánsan magasabb eredményességi csoportokban jelentek meg. (Engler 2012). A gyermekek számának emelkedése ebben a mintában sem hat negatívan a teljesítményre, de az előzőtől eltérően nem növekszik a gyermekszámmal a teljesítmény, az egy, két vagy több gyermeket nevelők eredményei közel hasonlóan alakulnak. Eredményeinket magyarázhatja, hogy az eleve előnyösebb gazdasági és kulturális háttérrel

rendelkezők vállalnak inkább gyermeket, akik egyébként is jobban teljesítenek. Az adatbázisokon elvégzett regressziós elemzések azonban nem, vagy gyenge összefüggést mutatnak ebben a tekintetben: az egyes modellekben a gyermek megléte (vagy nem léte) és a gyerekszám magyarázó változókon kívül a társadalmi nem befolyásolja az eredményességet. Ezek alapján feltételezzük, hogy a gyermekneveléssel és gyermekgondozással együtt olyan tudásra és (elsősorban) kompetenciákra tesznek szert a férfiak és nők egyaránt, amelyek kiválóan alkalmazhatók az önképzésben, és vélhetően a fizetett munkavégzésben is.

3. ábra Tanulmányi eredményesség nem és utódok szerint, százalék

*** sign.=0,000

A családtagok szerepvállalása a tanulmányok ide alatt

A kutatáshoz kapcsolódó interjúfelvételek során számos alkalommal megjelent a családi háttér jelentősége, elsősorban nem a származási, hanem a saját családot illetően. A hallgatók beszámoltak arról, hogy társaik hogyan támogatják őket, hogyan segítik át nehezebb időszakokon konkrét támaszt nyújtva, ahogyan például a következő alany meséli: *„A párom kiemel a gép elől, amikor már rádőlök. Rám adja a kabátot, a csizmát, kilök az ajtón és azt mondja, egy órát elmegyünk sétálni...És akkor viszonylag annyi idő alatt a feszültség is ki megy belőlem, ő egyébként is nagyon támogató, nyugodt ember. Általában ő reakciója az, hogy megkérdezi, átnézzek valamit, lefűzzek valamit...”* Hasonló támaszt nyújt az alábbi társ: *„Amit a párom el tud intézni, ő vállalkozó, tehát nincs úgy helyhez kötve, akkor feltolom a vonatra, elmondom, hogy kit keresel, hova mész és vagy el tudja intézni, vagy nem.”*

Korábban elmaradt továbbtanulás pótlásánál is megjelenik a társ segítsége: „Ő [a férje] is mindenben támogat. Mikor ott hagytam az egyetemet, muszáj volt támogatnia abban is, mert akkor már terhes voltam, és anyagilag sem úgy álltunk, hogy esküvő, gyerek, egyetem, sok lett volna. De ő mindig mondta, mikor már nagyobbak lettek a gyerekek, hogy menjek vissza tanulni. És ahogy találtam egy jobb időbeosztású munkahelyet, ezt meg is tettem. A férjem nagy öröme, azóta is mindenben segít, még vizsga időszakban a házi teendőket is átveszi, hogy nélküle nem menne” – emlékszik vissza a korábbi tanulmányait félbeszakító hallgató.

A gyermekek szintén pozitív hatással lehetnek szülei továbbtanulására. Egyfelől ösztönzik őket a jelentkezésre, a nagyobbak segítenek az otthoni feladatokban, sőt, a felkészülésben. „A gyerekek nagyon örülnek neki [hogy tanul]. Most már nemcsak én noszogatom őket, hanem ők is engem, viszont sokat segítenek, mert ugye nagylányaim vannak, az egyik gazdasági főiskolás, tehát ők teljesen pozitívan fogadják, és engem támogatnak. Sőt, lökdösnek előre, mert néha azért elesek..., de ők nem hagyják, nem hagyják, és ez nekem nagy segítség” – vallja az egyik hallgató. Másfelől sokan úgy gondolják, a saját példájuk jótékony hatással lesz gyermekeik tanulási attitűdjére: „azt szeretném, ha ők [gyerekei] is tovább tanulnának, egyetemre járnának, és így talán példát is mutatok nekik, hogy én még ennyi évesen is tanulok.” Emellett egyes szakokon a tanultakat a gyerekekkel történő otthoni készülés során is kamatoztathatják: „amit megszerzünk tudást, azt is fel tudjuk majd használni, nem a pici gyereknél, de a nagyobbánál”.

A család mint támogató közeg fontos szereppel bír tehát az elvárások teljesítésében, ugyanakkor, mint látni fogjuk, éppen ezen a területen csapódik le leginkább a több éves tanulási beruházás nehézsége a családos hallgatók esetében, amint ezt egy válaszadó megfogalmazta: „akinek van munkahelye, annak nem lehet kimutatni, hogy én most ideges vagyok, fáradt vagyok, nem kezdek el vitatkozni...A család issza meg a levét, aki közel áll hozzám, mert az látja, hogy most el kell vonulni, mert tanulni kell, nincs idő mással foglalkozni.”

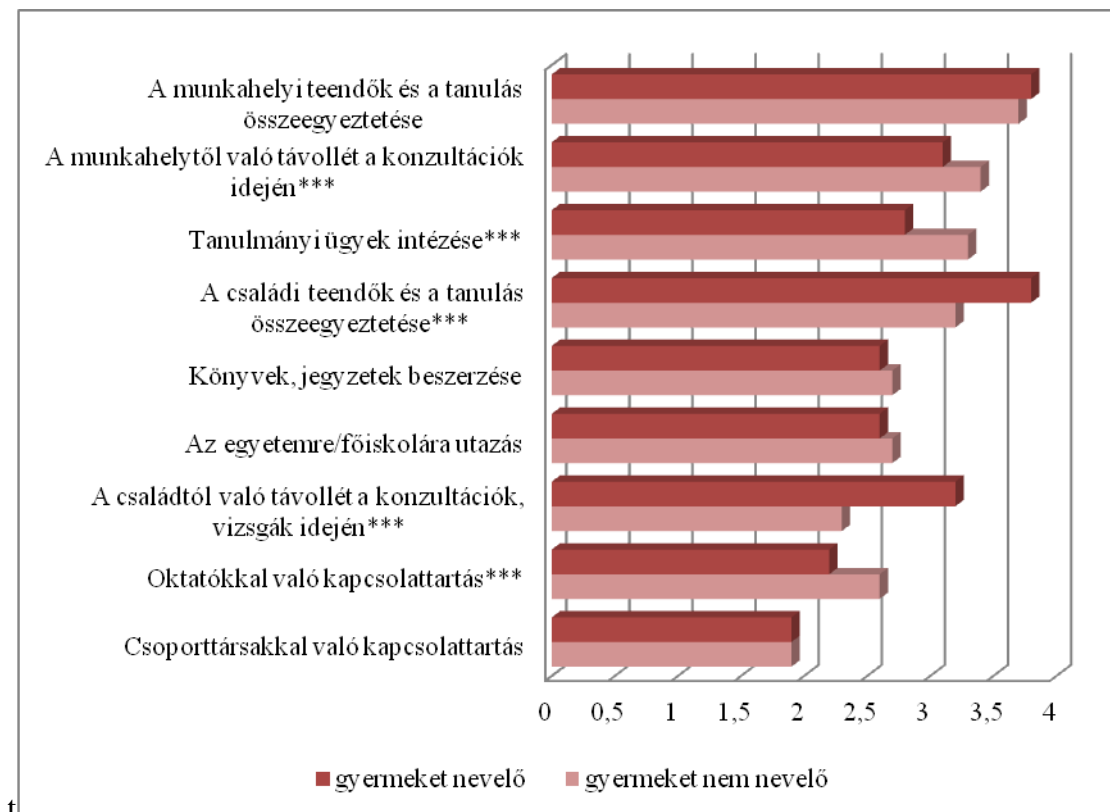
Problémák és megoldandó nehézségek

A felnőttek tanulása kapcsán feltételeztük, hogy a problémák jelentős része a munka, a magánélet és a tanulás összeegyeztetésének nehézségére koncentrálódik. Ahogyan korábbi vizsgálatunkban, úgy a 2013-ban végzett, nagymintás kérdőíves vizsgálatban is kitértünk a problémás területek feltárására. A tanulmányok során felmerülő akadályok természetesen

minden hallgatót érintenek, a nehézségek típusa és mértéke családi állapot mentén azonban számos szignifikáns eltérést mutatott. Megkértük a hallgatókat többek között arra, értékeljék a felsorolt nehézségeket saját tapasztalataik alapján (4. ábra)

4. ábra A tanulás során felmerülő nehézségek szülői státusz szerint, négyfokú skálán

A gyermeket nevelők legkomolyabb nehézségnek a tanulás és a családi élet összehangolását érezték (négyes skálán átlagosan 3,7). A hallgatók elmondása alapján a család és munka mellett leginkább éjjel jut idejük a tanulásra, az ebből adódó fáradtság azonban kihat mindkét életterre. A családtagokkal töltött idő csökkenése állandó lelkiismeret-furdalással tölti el őket: „*nincs annyi időnk szerintem a családra. Nekem konkrét lelkiismeret-furdalásom van a gyerekekkel szemben. Ő most kicsi, és most tudnám kiélvezni. De most így már reggel átranzformálok a nagyhoz, fél nyolckor, óramű pontossággal és estig ott van*” – nyilatkozta ezzel kapcsolatban egy interjúalany. A kvantitatív felmérés adatsorában is jól látszik, hogy a családtól való távollét a saját családdal rendelkezőket sokkal inkább megviseli, mint a származási családban élőket (meg kell jegyezni, hogy az egyedülállók döntő többsége a szülői házban él).

A munka és tanulás összeegyeztetését a válaszadók egységesen komoly problémaként élik meg. A kérdőív nyitott válaszaiban lehetőség volt igényeket megfogalmazni a képzéssel

kapcsolatban, a legtöbb válasz a munka melletti tanulás rugalmasabbá tételére irányult. Így például felvetődött a konzultációk idejével kapcsolatos javaslat, a szakmai okokból történő, igazolt távolmaradás elfogadása, a hozott tudás beszámítása. Érdekes azonban, hogy a munkahelyi távolmaradás a gyermeket nem nevelők számára nehezebben megoldható probléma, ennek oka sem az interjúkból, sem a kérdőívekből nem derül ki.

A beszélgetésekből azonban kitűnik, hogy bár a munkáltatók általában örülnek, ha a munkaerő képzi magát, azonban az ehhez szükséges feltételeket nem mindig biztosítják. *„Nekem a három év alatt négy főnököm volt két különböző munkahelyen. Mindig másféle igazgatói döntés volt, általában olyan, hogy még szabadságra is alig engedtek.”* – mondja egy hallgató, a másik hozzáteszi: *„én eddig két munkahely alatt tanultam, közvetlenül egyik helyen sem mondják, hogy ne menj tanulni, tehát elengednek, mert úgy gondolják, hogy nekik is érdekük, ha tudsz. Viszont nem tolerálják a kimaradást. Tehát a munkát időben az asztalra kell tenni, és azt kifogásként nem fogadják el, hogy te tanulsz vagy vizsgázol. Úgy oldd meg, hogy a munka a tanulásnak ne menjen kárára.”* Akadt azonban jó példa is: *„Szerencsére a munkáltatóm megértő, és megbeszéltük, hogy ha suli van, mennem kell, illetve ha vizsgára kell tanulnom, akkor csúszthatok.”*; *„Ő [a főnöke] rugalmasan megértette, hogy továbbtanulási szándékom van, és ebben támogat. (...) Kisebb belső súrlódás a munkatársakkal előfordul, akkor egyezkedek...”*

A felsőoktatási tanulmányokhoz kapcsolódó olyan mindennapi feladatok, mint az ügyintézés, a könyvek beszerzése, az utazás, de az oktatóval történő kapcsolattartás is a gyermektelen hallgatóknak okoz nagyobb problémát. Úgy sejtjük, ezen a téren is a korábban említett „családi kompetenciák” segítik a gyermekes hallgatókat.

Mind a tanulás menedzselésében (időbeosztás, hatékonyság, aktivitás, teljesítés), mind a tanulmányokhoz kapcsolódó tevékenységek (fizetett munkavégzés harmonizálása, tanulmányi ügyek intézése, jegyzetek és információk megszerzése, személyes kapcsolatépítés) egyaránt használhatják azokat a képességeket, készségeket, amelyek a családi életben alakulnak ki vagy fejlődnek tovább (pl. időmenedzsment, koordináció, kooperativitás, kommunikáció, tolerancia, empátia területén). A családi feladatok mennyisége és az eredményességgel kapcsolatos elgondolásunkat alátámasztja Harcsa (2014) időmérleg-kutatásának egyik eredménye, miszerint az egy gyermeket nevelők abszolút értékben is több időt fordítanak utódjukra, mint a több gyermeket nevelők, ami – a családi kohéziót mint családi tőkét értelmezve – egyfajta tökehiányra utal, s még a többedik gyermek vállalását is befolyásolhatja.

Összefoglalás

Tanulmányunkban a munka mellett tanuló hallgatók sajátosságait tekintettük át, a családi háttér szerepének bevonásával. Szándékolt céllal nem a származási család tanulási eredményekre gyakorolt hatását elemeztük, hanem a családi állapot és a gyermeknevelés szerepének megjelenését tanulmányoztuk a tanulói életútban. Először egy speciális tanulói csoport, mégpedig a diplomájukat a gyēs, gyed időszakában megszerzō nōk tanulmányai jellegzetességére figyeltünk. A kisgyermek mellett megvalósuló önképzés különleges helyet foglal el a felnőttkori tanulásban, hiszen a tanuló tanulásra fordított idejét és figyelmét nem önmaga határozza meg, hanem szorosán kell alkalmazkodni a három év alatti gyermek igényeihez.

A felsőoktatásban tanuló kisgyermekes nōk ezért különösen számítanak a szűk környezetük támogatására. A kérdőíves vizsgálat eredményeiből láttuk, hogy minél erősebb ez a támogató családi háttér, annál eredményesebb a tanuló. Az eredményesség nem kizárólag tanulmányi teljesítményt jelent, hanem magában foglalja azokat a jelenségeket, amelyek meghatározzák hallgatói mivoltukat az akadémiai közegben, valamint a tanulás és családi élet összeegyeztetésének sikerességét. Ez alapján egyrészt elmondható, hogy a folytonos családi háttér-támogatás jótékony hatással bír a tanulmányi sikerességre és a felsőoktatási integráltságra (erről közvetlen adatsorokat nem jelenítettünk meg, de a kutatás fő eredményei közé tartozik a hatékony bevonódás a tanulói, felsőoktatási közösségekbe). Másrészt a családi életre ható problémák (együtt töltött idő redukálódása, elmaradt otthoni feladatok, tanulásból adódó feszültség, kialvatlanság, vizsga stressz, de még a tanulás anyagi jellegű kiadásai is) megjelennek ugyan, de nem olyan mértékben telepedik rá a családi kapcsolatokra, mint a segítséget nélkülözők esetében.

A családi háttér hatását megfigyeltük szélesebb körben is, ahol már nemcsak kisgyermekes felnőtt hallgatókat kerestünk meg. A kutatásban vizsgált tanulmányi eredményesség szignifikánsan összefüggött a családi állapottal és a gyermekneveléssel, ezért összehasonlítottuk ezeket a hallgatói csoportokat. Az eredmények szerint a stabil, tartós partnerkapcsolat rendkívül pozitívan hat a tanulói teljesítményre, a házasságban élők szignifikánsan jobban teljesítenek. A gyermeknevelés hatása még ennél is erősebbnek bizonyult, a gyerekes hallgatók eredményesebbek, sőt ez az eredményesség egyenes arányban növekszik a gyermekszám növekedésével. A tanulmányi karrierbe nemcsak a klasszikus értelemben vett mutatók tartoztak bele (mint például az átlag, nyelvvizsga, lemorzsolódás, sikeres vizsgák stb.), hanem vizsgáltuk a felsőoktatási integráltságot is. Az előzőekhez

hasonlóan azt tapasztaltuk, hogy a saját családdal rendelkezők oktatóikkal és hallgatótársaikkal hatékonyabb együttműködést valósítanak meg, könnyebben eligazodnak az adminisztratív és tanulásszervezési ügyekben, s hatékonyabban hangolják össze a munkahelyi és tanulmányi feladataikat.

A támogató család mint háttér-ország tehát többszörösen segíti a tanulói karrier kibontakozását, ami egyben a szakmai karrier erősítését jelenti. A tanulás mint az emberi tőkébe történő befektetés a munka világában jelenik meg hozamként, ami viszont nemcsak az egyén számára, hanem a közösség számára is hozzáadott értéket jelent. Ennek alapján megfogalmazható, hogy a munkaerőpiac ugyan profitál a munkavállalók emberi tőke-beruházásaiból, de a tanulási folyamatot és ezzel együtt a megszerzett tudást, kompetenciákat láthatóan a családi háttér jelentősen befolyásolja. Más megfogalmazásban: az emberi tőke és a családi tőke egymással szorosan összefügg. A társadalomnak, amelynek gazdasági érdeke a jól képzett munkaerő, ebből a nézőpontból ugyanilyen érdekévé kell, hogy váljon a biztos családi háttérrel rendelkező munkavállaló.

Hivatkozott irodalom

Abrahamsson, K. 1984. Does the Adult Majority Create New Patterns of Student Life? Some Experiences of Swedish. *European Journal of Education*, 3 (19), 283-298.

Aslanian, C. B., Bricknell, H. M. 1980. *Americans in Transition: life changes as reasons for adults learning*. New York , College Entrance Examination Board.

Boudon, Raymond (1998) Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban. In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.) *Oktatási rendszerek elmélete*. Budapest, Okker Kiadó. 406–417.

Bourdieu, Pierre 1978. A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, Gondolat.

Bratti, M. 2003. Labour Force Participation and Marital Fertility of Italian Women: The Role of Education. *Journal of Population Economics*, 3 (16) 525-554.

Breloer, G. 2001. Subjective Faktoren und institutionelle „Granzonen“ im Seniorstudium-Probleme und Chancen. In: Breloer, Gerhard – Evers, Reimund – Ladas, Hildegard –

Levermann, Ursula (ed.). *Studium im Alter aus Sicht der Lehrenden und Jüngerer Studierenden*. Berlin-New York-München, Waxmann Münster. 6-15.

Buda Béla 1998. *Empátia... a beleélés lélektana*. Budapest, Ego School.

Bukodi E. 2000: Szülői erőforrások és iskolázási egyenlőtlenségek. In: Elekes Zsuzsanna – Spéder Zsolt (szerk.): *Törések és kötések a magyar társadalomban*. Budapest: ARTT–Századvég, 13–27.

Coleman, James S. 1998. A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In: Lengyel György–Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. 11-45.

Csapó Benő – Fejes József Balázs – Kinyó László – Tóth Edit 2014. Az iskolai teljesítmények alakulása Magyarországon nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás - Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest, TÁRKI. 110-136.

Engler Ágnes 2011. *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban*. Budapest, Gondolat.

Engler Ágnes 2012. Férfiak és nők a felsőoktatás részidős képzéseiben. *Felsőoktatási Műhely* 2. 95-106.

Farkas Péter 2006. *A szeretet közössége: a családszociológia alapjai*, Budapest, L'Harmattan.

Grész Gábor 2011. A Családi Életre Nevelő (CSÉN) programok kiemelkedő tartalmi elemei, *Új Pedagógiai Szemle* 1-5. 283-302.

Goldrick-Rab, Sara – Sorensen, Kia 2010. Unmarried Parents in College. *The Future of Children*, Vol. 20, No. 2. 179-203

Harcza István 2014. Családi kohézió – A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. A gyermekes családokban élők időfelhasználása. KSH Műhelytanulmányok 5. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

Harcza István – Monostori Judit 2014. Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In: Kolosi Tamás - Tóth István György (szerk.): Társadalmi Riport 2014. Budapest, TÁRKI. 83-109.

Hortobágyiné Nagy Ágnes – Komlói Piroska 2011. A családi életre nevelés és a társas kapcsolati kultúra fejlesztése az iskolában, *Új Pedagógiai Szemle*, 1-5. 86-91.

Kerülő Judit 2013. A felnőttkori tanulás kudarcainak lehetséges okai. Szakképzési Szemle, 29. évf. 3. sz. 43-59.

Komlói Piroska (szerk.) 2014. Felkészítés a családi életre és a kapcsolati kultúrára. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

Kopp Mária – Skrabski Árpád 2000: Pszichoszociális tényezők és egészségi állapot. *Demográfia* 2-3. 252-258.

Kopp Mária 2010. A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 4. 243-254.

Kovács Klára 2014. Boldogító mozgás. A sportolás hatása a partiumi hallgatók szubjektív jóllétére, lelki edzettségére és egészségének. *Kapocs* 2. 2-13.

Pusztai Gabriella 2005. Társadalmi háttér és iskolai pályafutás. *Educatio* 3. 534-553.

Róbert Péter 2004. Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.) Társadalmi Riport 2004. Budapest, TÁRKI. 193-205.

Skrabski Árpád 2003. Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban. Hét szabad művészetkönyvtára. Budapest.

Szabó-Tóth Kinga 2014. ...de mi van a férfiakkal? Férfiszerepek a változó Magyarországon. *Kapocs* 1. 6-16.

Székely András – Susánszky Éva – Ádám Szilvia 2013. Fiatalok kockázati magatartása. In: Székely Levente (szerk.): Magyar Ifjúság 2012. Budapest, Kutatópont.

ⁱ "A tanulmány az OTKA (K-101867) által támogatott Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás keretében készült. (Kutatásvezető: Prof. Dr. Kozma Tamás)

ⁱⁱ A kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával valósult meg.

ⁱⁱⁱ Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft által készített DPR kutatások.